



ISSN 2091-5187

# СЕРВИС

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ  
ЖУРНАЛ

2023  
3-сон



# СЕРВИС

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ 2023 йил, 3-сон

Муассис: Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан 2008 йил 31 декабрда  
0561-рақам билан рўйхатга олинган.

ЎЗР ОАК Риёсатининг 19.03.2017 й., 239/5-сонли қарори билан эътироф этилган

**Таҳририят ижодий  
жамоаси:**

**Бош муҳаррир:**  
и.ф.д. **М.Э.Пўлатов**

**Бош муҳаррир  
ўринбосари:**  
профессор **Д.Х.Асланова**

**Масъул котиб:**  
профессор **М.Қ.Пардаев**

**Муҳаррирлар:**  
**Ф.А.Сафаров**  
**Ш.З.Ўрозов**

**Техник муҳаррир:**  
**А.Н.Холиқулов**

**Корректор:**  
**С.А.Бабаназарова**

**Саҳифаловчи:**  
**Ҳ.Н.Очилова**

1 йилда 4 мартаба  
чоп этилади.

**Ўзбекистон худудида  
тарқатилади.**

**Таҳририят манзили:**  
140100, Самарқанд шаҳар,  
Амир Темур кўчаси, 9-уй,

тел.: +998(66)233-28-38,  
+998(66)233-17-88

факс: +998(366)231-12-53  
эл.почта:

samisiservis@inbox.uz

**Таҳририят кенгаши раиси:**

**М.Э.Пўлатов** – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти  
ректори, иқтисод фанлари доктори, профессор

**Таҳририят кенгаши раиси ўринбосари:**

**Д.Х.Асланова** – СамИСИ илмий ишлар ва инновациялар  
бўйича проректори, иқтисод фанлари номзоди, профессор

**Таҳрир кенгаши аъзолари:**

**Б.А.Бегалов** – Ўзбекистон Республикаси Давлат Статис-  
тика қўмитаси раиси, иқтисод фанлари доктори, профессор

**М.Қ.Пардаев** – СамИСИ профессори, и.ф.д.

**Б.К.Ғоибназаров** – иқтисод фанлари доктори, профессор.

**Д.Р.Зайналов** – СамИСИ каф.мудир, профессор, и.ф.д.

**О.М.Муртазаев** – ТДИУ Самарқанд филиали директори,  
иқтисод фанлари доктори, профессор

**М.Р.Болтабаев** – Ўзбекистон Давлат жисмоний тарбия ва  
спорт университети ректори, иқтисод фанлари доктори

**Р.Х.Эргашев** – ҚарМИИ профессори, и.ф.д.

**И.С.Тўхлиев** – СамИСИ профессори, и.ф.д.

**М.М.Мухаммедов** – СамИСИ профессори, и.ф.д.

**К.Б.Уразов** – СамИСИ профессори, и.ф.д.

**Қ.Ж.Мирзаев** – СамИСИ каф. мудири, и.ф.д., профессор

**Б.И.Исроилов** – ТДИУ профессори, и.ф.д.

**Г.М.Шодиева** – СамИСИ профессори в.б., и.ф.д.

**Б.Абдукаримов** – СамИСИ профессори, и.ф.н.

**Р.Қобилов** – Самарқанд вилояти ҳокими ўринбосари

**С.Н.Тошназаров** – СамИСИ кафедра мудири, и.ф.д.

**Р.Н.Нормахматов** – СамИСИ профессори, т.ф.д.

**О.М.Пардаев** – СамИСИ декани, и.ф.д.

**М.Т.Алимова** – СамИСИ профессори, и.ф.д.

**З.Дж. Адилова** – ТДИУ профессори, и.ф.д.

**Ш.О.Қувондиқов** – СамИСИ доценти, и.ф.д.

<b>Шермухаммад Бекмурод ўғли Омонов</b> Хизмат кўрсатиш соҳасида давлат-хусусий шерикчилигининг ривожланиш хусусиятлари ва тамойиллари	79
<b>Mohira Asqarboy qizi Umurova</b> Хизмат ko'rsatish tarmoqlarining iqtisodiyotda tutgan o'rni hamda rivojlantirish istiqbollari	83
<b>Ислон Исмоилович Эргашев</b> Хизмат кўрсатиш корхоналари инвестицион жозибадорлигини баҳолашнинг хусусиятлари	86
<b>Jahongir Aktamovich Haydarov</b> Transport xizmatlaridan foydalanish samaradorligini oshirish	91
<b>ТУРИЗМ ВА МЕҲМОНХОНА ХЎЖАЛИГИ</b>	
<b>Илёс Султанович Абдуллаев, Шоҳижаҳон Худоёр ўғли Мухитдинов</b> Минтақа туризмида соҳа корхоналарининг бошқариш сегментининг нисбий талаб-таклиф модели	97
<b>Dilmurod Abdullayevich Nasimov, Mohinur Ravshanbekovna Maxmudova</b> Turizm sohasini barqaror rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari	102
<b>Ruxshona Shavkatovna Rofeyeva</b> Samarqand shahri turizm infratuzilmasini rivojlantirishda yashil zonalar va bog'larning o'rni	105
<b>Shohista Bobobekovna Toyirova</b> Ekoturizm-global ekologik inqirozga qarshi innovatsion yechim	109
<b>Дилшод Мураткулович Абдураимов</b> Туризм инфратузилмасида иқтисодий фаолиятнинг ривожланиш хусусиятлари	113
<b>Умиджон Рахимович Матякубов, Расулбек Кочкарбай ўғли Исаков</b> Хива ва Боғот туманларида туризмни ривожлантириш имкониятларидан самарали фойдаланиш йўллари	118
<b>Дониёр Журакулович Абдуразаков</b> Қишлоқ туристик ресурсларини таснифлаш ва бошқаришнинг амалий масалалари таҳлили	122
<b>Dilrabo Shirinboyevna Mardonova</b> Mamlakatimizda mehmonxona biznesining rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish va prognozlash	126
<b>Амриддин Ҳамдам ўғли Ҳамдамов</b> Туризм соҳасида юқори сифатли хизмат кўрсатиш учун рақамли технологиялардан фойдаланишни баҳолашнинг услубий асослари	131
<b>Зебинисо Бахтиёровна Навруз-зода</b> “КРП” воситасида муқаддас жойларнинг зиёрат кластербоплик даражасини баҳолаш	135
<b>Сирожиддин Шерали ўғли Халилов</b> Миллий туризм тармоғида рақобат муҳити ва унинг таркибий элементлари	140
<b>КИЧИК БИЗНЕС ВА ОИЛАВИЙ ТАДБИРКОРЛИК</b>	
<b>Гулнора Мардиевна Шадиева, Шухрат Облокулович Кувандиқов</b> Миллий иқтисодиётда оилавий тадбиркорликнинг ўзига хос функциялари	145
<b>МЕНЕЖМЕНТ ВА МАРКЕТИНГ</b>	
<b>Raxmatillo Mirolimovich Egamov, Sherzod Norboyevich Jumanov, Alisher Zokirovich Saydirasulov</b> Innovatsion tadbirlar asosida qurilish mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirish uchun marketing tadqiqotlarini o'tkazish usullari	149

Инвестицион фаолликнинг ўсиши хизмат кўрсатиш соҳасида барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашнинг энг муҳим муаммоларидан бирини ҳал қилиш имконини юзага келтиради. Ўз навбатида, инвестицион фаолликнинг ўсиши соҳада фаолият самарадорлигига, хизмат кўрсатиш соҳасининг ривожланишига ва хизмат кўрсатиш корхоналари кувватларига таъсир қилади.

Ҳар қандай инвесторнинг инвестиция киритиш натижаларидан асосий кутишларидан бири бу фойда олишдир. Бироқ, инвестор ҳар доим максимал фойда олиш истаги ва ўз маблағларини рискдан ҳимоя қилиш зарурати ўртасида муросани топиши керак. Инвестицияларни жалб қилишнинг жадаллиги инвестиция муҳитига тўғридан-тўғри боғлиқ ҳисобланади. Шунингдек, инвестицияларни жалб қилиш уларнинг самарадорлигини баҳолаш билан боғлиқ заруратни юзага келтиради. Инвестиция фаолиятини бошқаришда бундай ёндашувни қўллаш хизмат кўрсатиш соҳасида инвестицион жараёнларни амалга оширишнинг самарадорлигини оширади.

<p><b>И.Эргашев</b></p> <p><b>Особенности оценки инвестиционной привлекательности предприятий сервиса</b></p> <p><b>Аннотация:</b> данная статья посвящена исследованию особенностей и некоторых аспектов оценки инвестиционной привлекательности предприятий сферы услуг. Инвестиция и инвестиционная привлекательность рассматриваются с точки зрения предприятий сферы услуг. Предложена структура общего процесса реализации инвестиционно-управленческого решения. Проведен анализ основных подходов к оценке инвестиционной привлекательности предприятий сферы услуг.</p> <p><b>Ключевые слова:</b> сервисное предприятие, инвестиции, инвестиционная привлекательность, инвестиционно-управленческое решение.</p>	<p><b>I. Ergashev</b></p> <p><b>Features of assessing the investment attractiveness of service enterprises</b></p> <p><b>Abstract:</b> this article is devoted to the study of the features and some aspects of assessing the investment attractiveness of service sector enterprises. Investment and investment attractiveness are considered from the point of view of service sector enterprises. The structure of the general process of implementing an investment- management decision is proposed. An analysis of the main approaches to assessing the investment attractiveness of service sector enterprises has been carried out.</p> <p><b>Key words:</b> service enterprise, investments, investment attractiveness, investment and management decision.</p>
---	--

**Jahongir Aktamovich Haydarov** – SamISI, mustaqil tadqiqotchi

**TRANSPORT XIZMATLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH**

<p><b>Annotatsiya:</b> Ushbu maqolada zamonaviy iqtisodiy sharoitda transport xizmatlarining mohiyati va bozorining asosiy muammolari o‘rganilgan. Shuningdek, transport xizmatlari bozorini rivojlantirishning asosiy tendensiyalari aniqlangan.</p> <p><b>Kalit so‘zlar:</b> transport xizmatlari, raqamli transport xizmatlari, transport xizmatlari sifati, iqtisodiy mexanizm, innovatsiya, samaradorlik, infrastruktura.</p>
--

**Kirish.** Tashkil etilganidan beri biznes foyda olishga qaratilgan. Uni maksimal darajaga ko‘tarish yo‘llari juda farq qiladi: ya’ni ishlab chiqarish hajmini oshirishdan to yetkazib berish vaqtini qisqartirishgacha. Optimal tashuvchini tanlash orqali transport tizimining samaradorligini oshirish mavzusi dolzarb deb tanlandi, chunki transport xizmatlari biznesi rivojlanmoqda, transport xizmatlarini ko‘rsatadigan juda ko‘plab kompaniyalar bozorga kirib bormoqda; tashish jarayonining samaradorligini ta’minlaydigan, uning xavfsizligi va sifatini oshiradigan yangi texnologiyalar paydo bo‘lmoqda.

Transport bugungi iqtisodiyot va jamiyatda muhim rol o‘ynaydi va o‘sish va bandlikka katta ta’sir ko‘rsatadi. Transport sanoati bevosita 10 millionga yaqin kishini ish bilan ta’minlaydi va yalpi ichki mahsulotning (YaIM) qariyb 5 foizini tashkil qiladi. Samarali transport tizimlari Yevropa kompaniyalarining jahon iqtisodiyotida raqobatbardosh bo‘lish qobiliyati uchun asosdir. Transport xizmatlarining sifati odamlarning hayot sifatiga katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Har bir oila budjetining o‘rtacha 13,2 foizi transport tovarlari va xizmatlariga sarflanadi. Transport xizmatlari, shuningdek, ko‘p jihatdan neft resurslariga bog‘liq va CO2 chiqindilarining muhim manbai

hisoblanadi. “Transport 2050”, “Yagona transport hududiga yo‘l xaritasi”da bayon etilgan strategiya transport sektorini o‘zgartirish uchun chuqur tarkibiy o‘zgarishlar kiritishga qaratilgan<sup>1</sup>.

Mintaqaviy transport hamkorligining faollashuvi Markaziy Osiyoda tovar ayriboshlashning mustahkamlanishiga, mintaqa davlatlari o‘rtasidagi tovar ayriboshlash hajmining oshishiga, shuningdek, savdo-iqtisodiy hamkorlikning rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Masalan, 2017-2019-yillarda Markaziy Osiyo mamlakatlari o‘rtasidagi tovar ayriboshlash hajmi qariyb ikki baravarga – 2,7 milliard dollardan 5,2 milliard dollargacha oshgan<sup>2</sup>.

Yana bir muhim qadam xalqaro tuzilmalar – BMT, ShHT, MDH doirasida transport hamkorligini mustahkamlash bo‘ldi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 75-sessiyasida O‘zbekiston Prezidenti BMT shafeligida Transport va kommunikatsiyalarni o‘zaro bog‘lashni rivojlantirish mintaqaviy markazini tashkil etish tashabbusi bilan chiqdi, uning tashkil etilishi mavjud va transport kommunikatsiyalarini rivojlantirish bo‘yicha birgalikdagi sa‘y-harakatlarni faollashtiradi. Yangi transport yo‘laklarini shakllantirish, jahon transport xizmatlari bozorida Markaziy Osiyo davlatlarining raqobatbardoshligini va tashqi savdo oqimlariga transport xizmati ko‘rsatish sifatini oshiradi. Markazning asosiy vazifalari qatorida qo‘shma transport-logistika loyihalarini amalga oshirishda strategik ahamiyatga ega bo‘lgan hududiy dasturlar, loyihalar va hujjatlarni qabul qilish, bu hudud transport tarmog‘ini yagona transport tizimiga integratsiya qilish imkonini beradi.

Transport xizmatlarini ko‘rsatishning zamonaviy shartlari avtomobil transportini tashkil etish va boshqarish masalalarini hal qilishda doimo avtotransport mutaxassislaridan e‘tiborni kuchaytirishni talab qiladi. Ushbu jiddiy muammolarni hal qilishda yirik transport tizimlari va alohida transport vositalarining ishlashini rejalashtirish, tahlil qilish va iqtisodiy samaradorligini baholashning aniqligini oshirish zarurati tug‘iladi. Faqat aniq hisob-kitoblar va tahlillar asosida yuklarni tashishning oqilona resurslarni tejash sxemalarini ishlab chiqish mumkin. To‘g‘ri iqtisodiy qaror avtotransport korxonasi muvaffaqiyatli rivojlanishi va barqaror daromad olishining kalitidir<sup>3</sup>.

**Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili.** XX asrning oxirigacha transport xizmatlarini tashkil etish va boshqarishda “transport xizmati” tushunchasidan foydalanilmadi. Transport xizmati deganda to‘g‘ridan-to‘g‘ri yuklash va tushirish hajmi, yuk aylanmasi va boshqalar kabi yalpi ko‘rsatkichlar bilan o‘lchanadigan tashish tushuniladi. Biroq, baholashning bu usuli faqat transport ishining miqdoriy tomonini hisobga oldi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida “xizmat” tushunchasi ishlash hajmidan tashqari, xizmatni amalga oshirish bilan birga keladigan sifat va xizmat ko‘rsatish darajasini ham o‘z ichiga olishi kerak<sup>4</sup>.

Transport xizmatlari bozorini tashkil etish masalalari, avtotransport xizmatlarini ko‘rsatish jarayonining xususiyatlari V.V.Baginov, G.Poplavskiy, A.I.Ryabchinskiy, N.A.Troitskaya, I.S.Turevskiy va boshqalarning ishlarida ko‘rib chiqilgan. Iqtisodiy muammolar va transport tizimini rivojlantirish istiqbollari V.A.Noskov, Yu.A.Xegay, V.A.Shumayev, M.I.Chashchina asarlarida o‘rganilgan. Bozorni tahlil qilish metodologiyasini, shu jumladan sanoat bozorlari kontekstida o‘rganish N.I.Gavrilenko, L.V.Roy, V.P.Tretyak, G.F.Yusupova va boshqa mualliflarning ishlarida yoritilgan.

Sanoat korxonalaridan farqli o‘laroq, transport xizmatlari faoliyatining natijasi transport jarayoni, ya‘ni transport xizmati hisoblanadi. Transport korxonalari faoliyatining muammolarini o‘rganuvchi ko‘pchilik mualliflarning fikricha, transport xizmati nomoddiylik, iste‘molning ishlab chiqarish jarayonidan ajralmasligi, tez buziladigan va to‘planmaslik kabi xususiyatlari bilan tavsiflanadi<sup>5</sup>. Transport xizmatining o‘ziga xos xizmat turi sifatidagi belgilariga kelsak, S.Yu.Morozov<sup>6</sup>ning xulosalari eng to‘g‘ri deb hisoblaymiz, ya‘ni, ular quyidagi xususiyatlarga ega:

- tahlil qilinayotgan xizmatlar avtotransport vositalari yordamida amalga oshirilsa;

<sup>1</sup> [https://joint-research-centre.ec.europa.eu/scientific-activities-z/transport-sector-economic-analysis\\_en](https://joint-research-centre.ec.europa.eu/scientific-activities-z/transport-sector-economic-analysis_en)

<sup>2</sup> <https://isrs.uz/ru/maqolalar/klucevye-priority-uzbekistana-po-vsestoronnemu-razvitiu-transportnyh-koridorov-v-centralnoj-azii>

<sup>3</sup> Александров Л.А., Козлов Р.К. Организация управления на автомобильном транспорте. М.: Транспорт, 2010.

<sup>4</sup> <https://helpiks.org/9-39082.html>

<sup>5</sup> Рябчинский А.И. Организация перевозочных услуг и безопасность транспортного процесса: учебник / А.И.Рябчинский. М.: Академия, 2013. 256 с.

<sup>6</sup> Морозов С.Ю. Транспортное право: Учебник и практикум для СПО. 3-е изд., перераб. и доп. / С.Ю.Морозов. - М.: Юрайт, 2016. - 336 с.

- ular yuklarni, yo‘lovchilarni va bagajni tashish (harakat qilish)ni amalga oshirish yoki ta‘minlash paytida sodir bo‘lsa;

– mazkur xizmat turini amalga oshiruvchi shaxs tadbirkorlik subyekti hisoblanadi.

Bizning fikrimizcha, bu belgilarning asosiysi har xil turdagi transport vositalaridan foydalanish orqali xizmat ko‘rsatish, ya‘ni yuqoridagi belgilarning birinchisidir. Shuningdek, belgilardan birini quyidagicha ko‘rib chiqish kerak: transport xizmati maxsus qonunchilik asosida ko‘rsatiladi, biz ham shuni ta‘kidlaymizki, transport turiga qarab har bir xizmat turining o‘ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi.

Transport xizmatlarining iqtisodiy mazmuni juda keng va fazoviy harakatiga qo‘shimcha ravishda, E.M.Tujilova-Ordanskaya va A.R.Muratovalar ta‘kidlagandek, xavfsiz va qulay transport sharoitlarini ta‘minlashga qaratilgan yo‘lovchiga (хизматлар истеъмолчиси) ko‘rsatiladigan tegishli xizmatlarni ham o‘z ichiga olishi mumkin<sup>1</sup>. Shu bilan birga, iste‘molchining hayoti yoki sog‘lig‘iga zarar yetkazishi mumkin bo‘lgan xizmatlarni reklama qilish yoki targ‘ib qilish taqiqlanadi.

**Tadqiqot metodologiyasi.** Maqolada abstrakt-mantiqiy fikrlash, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, ma‘lumotlarni guruhlash usullaridan foydalanildi.

**Tahlil va natijalar.** Transport xizmatlari bozorining hozirgi holati va uning rivojlanish tendensiyalari davlat iqtisodiy faoliyati samaradorligining ko‘rsatkichlaridan biridir. Transportning jamiyat hayotidagi iqtisodiy ahamiyati xalq xo‘jaligining barcha tarmoqlarini rivojlantirish, aloqa va muvofiqlashtirishni ta‘minlashdan iborat. Transport davlat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, uning normal ishlashini ta‘minlaydi va ijtimoiy ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Ijtimoiy muammolarni hal etish, aholining madaniy, xizmat va turistik sayohatlarini ta‘minlash, mamlakat ichida va xorijda madaniyat almashinuvini rivojlantirishda transport sohasiga ham katta ahamiyat berilgan. Transport xalqaro iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishga yordam beradi, turli mamlakatlar o‘rtasida o‘zaro manfaatli almashinuv loyihalarini amalga oshirishni ta‘minlaydi.

Bozorni, shu jumladan transport xizmatlari bozorini tahlil qilish bu bozorga xos xususiyatlarni aniqlashdan iborat. U quyidagi bosqichlardan iborat: sanoat tahlili, maqsadli bozor tahlili va raqobat tahlili<sup>2</sup>. Tarmoqni o‘rganish jarayonida uning hozirgi holati tahlil qilinadi, asosiy rivojlanish tendensiyalari aniqlanadi. Maqsadli bozorni tahlil qilish quyidagi ko‘rsatkichlarni o‘rganishni o‘z ichiga oladi: maqsadli bozor ulushi, turli mezonlar bo‘yicha uning tuzilishi. Raqobat tahlili - bu raqobatchilarning faoliyatini tahlil qilish. Raqobatchilar - bu maqsadli bozorda taqqoslanadigan joyni egallagan, faoliyati bir-birining natijalariga bevosita ta‘sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan o‘xshash korxonalar. Bozordagi vaziyat va raqobatning intensivlik darajasi harakatlantiruvchi kuchlar ta‘sirida o‘zgaradi, ya‘ni raqobatni tahlil qilish natijasi raqobatning harakatlantiruvchi kuchlarini baholashdir.

Transport xizmatlari odatda turli tijorat operatsiyalarini amalga oshirish vositasi sifatida qaraladi. Shu bilan birga, tadbirkorlik faoliyatining mustaqil turini ifodalovchi transport korxonalarini tomonidan ko‘rsatiladigan transport xizmatlarining o‘ziga xos xususiyatlari mavjud. Transport xizmatlariga quyidagilarni kiritish mumkin:

- to‘g‘ridan-to‘g‘ri yo‘lovchilar va yuklarni tashish;
- ortish va tushirish operatsiyalari;
- tovarlarni saqlash;
- transport vositalariga texnik xizmat ko‘rsatish va tayyorlash;
- transport vositalarini ijaraga berish;
- ta‘mirlangan yoki yangi transport vositalarini yetkazib berish;

Transport xizmatlarini tasniflashda shuni hisobga olish kerakki, transport xizmati turi umumiy texnologik xususiyatlar bilan tavsiflangan bir xil transport xizmatlari majmui hisoblanadi. Transport xizmatlari sifatini obyektiv baholash uchun yetarli darajada samarali miqdoriy usullar mavjud emas. Shu sababli, transport xizmatlarining sifat darajasi haqida gap ketganda,

<sup>1</sup> Тужилова-Орданская Е.М., Муратова А.Р. Договор перевозки пассажира как правовое средство удовлетворения имущественных потребностей граждан в свете доктрины Н. А. Баринова об имущественных потребностях и правовых средствах их обеспечения / Е. М. Тужилова-Орданская, А.Р.Муратова // Власть Закона. - 2015. - № 1. - С. 76–81.

<sup>2</sup> Рой Л.В., Третьяк В.П. Анализ отраслевых рынков: учебник / Л.В. Рой, В.П. Третьяк. М.:Прспект, 2016. 448 с

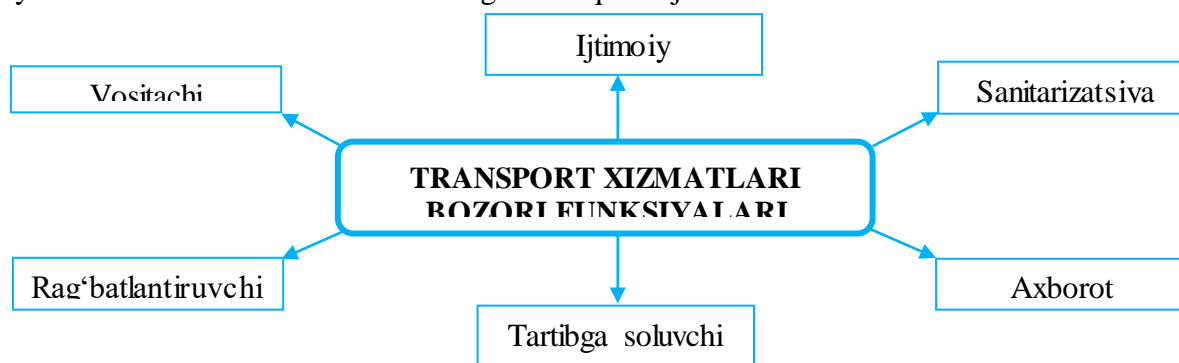
ko'rsatiladigan transport xizmatlari sifatining nisbiy xarakteristikasi, baholanayotgan xizmatning sifat ko'rsatkichlari qiymatlarini tegishli ko'rsatkichlarning asosiy qiymatlari bilan taqqoslashga asoslangan. Ushbu fikrlardan kelib chiqib yo'lovchi tashish sifati asosiy ko'rsatkichlarini o'rganib chiqishimiz muhim (1-jadvalga qarang).

1-jadval

**Yo'lovchi tashish transport xizmatlari sifati asosiy ko'rsatkichlari**

Ko'rsatkich	Tavsifi
Axborot xizmati ko'rsatkichlari	Axborot uzatish chastotasi Avtotransport vositalarining ketishi va kelishi haqida Yo'lovchilarga ko'rsatiladigan xizmatlar va ularning narxi to'g'risida
Qulaylik ko'rsatkichlari	Yo'lovchiga to'g'ri keladigan joyning maydoni (hajmi). Tozalash chastotasi. Havo harorati. Yoritish. O'rtacha (ruxsat etilgan) ichki to'ldirish
Tezlik ko'rsatkichlari	Sayohat davomiyligi. O'rtacha harakat tezligi. To'xtatish chastotasi
Vaqtinchalik ko'rsatkichlari	Jadval bo'yicha jo'nab ketayotgan avtomobillar ulushi. Jadvalga muvofiq kelgan transport vositalarining ulushi. Avtotransport vositalari harakatining o'rtacha oralig'i
Bagaj xavfsizligi ko'rsatkichlari	Zarar ko'rgan yuk jo'natmalarining ulushi. Bagajga yetkazilgan zararining o'rtacha qiymati. Yo'qolgan bagaj uchun kompensatsiya narxi
Xavfsizlik samaradorligi	Avtotransport vositalarining ishlashining ishonchliligi. Transport xizmatlarini yetkazib beruvchilarning professional muvofiqligi. Mashinaning ma'lum bir tashishga tayyorligi
Iqtisodiy ko'rsatkichlar	Kelib chiqish joyidan boradigan punktgacha bo'lgan tarif. Yo'lda qo'shimcha xizmatlar narxi

Bozor iqtisodiyoti sharoitida transport xizmatlari iqtisodiy faoliyat samaradorligini baholash ishlab chiqarish natijalari va ishlab chiqarish resurslari xarajatlari o'rtasidagi farq sifatida belgilanadi. Bizga ma'lumki, ishlab chiqarish samaradorligining asosiy ko'rsatkichi bajarilgan ish yoki ko'rsatilgan xizmatlar narxidir. Transport xizmatlarining tannarxi korxonaning transport mahsuloti birligini ishlab chiqarishga sarflagan xarajatlarining puldagi ifodasidir. Muhim kamchiliklardan biri ishchilarning mehnat unumdorligining past darajasi bo'lib, bu temir yo'l va suv transportiga nisbatan avtomobil transporti harakatlanuvchi tarkibining past ko'tarish qobiliyatining natijasidir. Shu sababli, avtomobil transportida transport xarajatlarida katta ulush haydovchilar va texnik xizmatchilarning ish haqi xarajatlari hisoblanadi.



**1-rasm. Transport xizmatlari bozorining iqtisodiy mexanizm sifatidagi funksional ahamiyati**

1-rasmda transport xizmatlari bozorining iqtisodiy mexanizm sifatidagi funksional ahamiyatini tavsiflovchi chizma keltirilgan. Tartibga solish funksiyasini bajarish transport xizmatlari bozori talab va taklif nisbati orqali tashish imkoniyatlarini shakllantirish va joylashtirishni tartibga soluvchi sifatida harakat qilishini anglatadi. Rag'batlantiruvchi funktsiya - transport xarajatlarini kamaytirishni rag'batlantirish, transport xizmatlari sifatini oshirish va innovatsiyalardan foydalanish. Bozorning axborot funksiyasi kamroq ahamiyatga ega - ma'lum bir vaqt ichida mijozlar tomonidan talab qilinadigan xizmatlarning talab qilinadigan hajmi, assortimenti va sifati to'g'risidagi ma'lumotlar to'plami. Bozorning vositachilik funksiyasini bajarishi talablarga va mijozga eng yaxshi javob beradigan transport xizmati provayderini tanlash imkoniyatini ta'minlashda ifodalanadi.

Sanitarizatsiya funksiyasining ahamiyati ijtimoiy ishlab chiqarishni iqtisodiy zaif ishlab chiqarishdan "tozalash" va samarali faoliyat ko'rsatayotgan korxonalarni rivojlantirishni rag'batlantirishdan iborat. Ijtimoiy funksiyani bajarish bozor mexanizmidan talab va taklif muvozanati sifatida foydalanish orqali bozor ishtirokchilarining daromadlarini farqlashni anglatadi.

Transport xizmatlari bozori tadqiqotlari va uni tartibga solish usullarini ishlab chiqish nafaqat xizmatlar ko'rsatishni, ularning xususiyatlarini, miqdorini, sifatini va boshqa parametrlarini o'rganish uchun muhimdir. Tadqiqot uchun umumiy qonuniyatlar, tendensiyalar, xususiyatlar, bozor muhiti shakllanishining nisbatlari, bozorning faoliyat ko'rsatishi va rivojlanishining modellari va jarayonlari, uning konyunkturasi, bozor jarayonlari va munosabatlarining barqarorligini belgilovchi omillar muhimroqdir.

Bugungi kunda transport sanoati innovatsion o'zgarishlarga eng ko'p duchor bo'lib borayotgan sohadir. Bundan tashqari, u boshqa tarmoqlar uchun infratuzilma bo'lib xizmat qiladi. Transport industriyasining rivojlanishi boshqa tarmoqlarning rivojlanishi uchun harakatlantiruvchi omil hisoblanadi. Kelajakga nazar tashlaydigan bo'lsak, raqamlashtirish transport industriyasini rivojlantirish, samaradorlikni oshirish, barqarorlikni oshirish, yangi biznes modellarini yaratish va transport xizmatlari uchun yanada to'yingan bozorni shakllantirish uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlar yaratib berish uchun juda katta imkoniyatdir, deb hisoblaymiz.

Sohani raqamlashtirish yo'lidagi asosiy to'siqlar ixtisoslashgan kadrlar va moliyaviy resurslarning yetishmasligi, samarasiz standartlar va huquqiy tartibga solish, jumladan, elektron hujjat aylanishi va davlat xizmatlarini ko'rsatish nuqtayi nazaridan, transport xizmatlari bozorining ko'plab ishtirokchilari uchun raqamli transformatsiyaning past ustuvorligi hisoblanadi. Raqamli transport xizmatlari marshrutlarni optimallashtiradi, ta'minot zanjirlarini yaratadi, haydovchining xatti-harakati va avtomobil atrofidagi vaziyatni nazorat qiladi, avtomobillarning texnik holatini nazorat qiladi va avtopilot transport vositalarini nazorat qiladi.

Transport xizmatlarida raqamlashtirishning ijobiy ta'sirining uchta yo'nalishi mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

1. Tovar ishlab chiqarish yoki asosiy xizmatlar ko'rsatish sifatini bevosita yaxshilaydigan texnik innovatsiyalar. Masalan, transport sohasida bu harakat tezlikni oshirish, boshqaruvni avtomatlashtirish, depoda xizmat ko'rsatishni robotlashtirish, jismoniy infratuzilmani mustahkamlash, tovarlarni taqsimlash va guruhlashni yaxshilash imkoniyatini beradi.

2. Xizmat ko'rsatish darajasidagi sifat o'zgarishlari va qo'shimcha funksiyalarni ta'minlash. Ko'pincha, bu mijozlar uchun mavjud bo'lgan onlayn xizmatlar bilan bog'liq. Transport sohasida iste'molchi tarif va yo'nalishlar, o'z yukining holati va yetkazib berish muddati haqida ma'lumot olishi, shuningdek, onlayn chipta xarid qilishi, sug'urta va bojxona to'lovlarini tashkil qiladi.

3. Ishlayotgan tizimning shaffofligi, hisobot va ichki boshqaruv sxemasining soddalashtirilishi nazorat qiluvchi organlar tomonidan tushunish va qaror qabul qilishning yaxshilanishiga ta'sir qiladi. Bu raqobat muhitiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi va ma'lumotlarning assimetriyasini kamaytirish, hisobot ma'lumotlariga kirishni yaxshilash orqali monopoliyaga qarshi "mehmoniy an'analar" muammosini biroz yumshatishi mumkin. Turli xil raqamli texnologiyalar kontekstida paydo bo'lishi mumkin bo'lgan sanoat standartlarini qabul qilish muammolari va raqobatni cheklashning yangi xavflarining paydo bo'lishi alohida masalalardir.

Birinchi yo'nalish bosh kompaniyalarga ichki omillarda ifodalangan raqobatdosh ustunlikni beradi: xarajatlarni pasaytirish, biznes va mehnat xarajatlarini soddalashtirish, xavfsizlik va ishonchlikni oshirish va hokazo. Masalan, yuk tashish xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha ichki raqamli xizmatlarni muvaffaqiyatli joriy etgan aviakompaniyalar biznes jarayonlarini avtomatlashtirish va mijozlar sonining o'sishi hisobiga ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish hisobiga yanada ijobiy moliyaviy natijalarni ko'rsatish. Robototexnika, sensorlar, simsiz aloqa va sun'iy intellekt xavfsizlik, yo'lovchi va yuk xavfsizligini yaxshilash, logistikani yaxshilash va zaharlanishning shoshilinchligi va chastotasiga ta'sir qilishi mumkin, bu esa intermodal transportga foyda keltirishi mumkin. Shu bilan birga, to'liq avtopilotli transport mavjud bo'lmagan taqdirda ham, ushbu sohada texnologik yangiliklar tashish paytida xavfsizlikni yaxshilashi mumkin<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Sokolov I., Misharin A., Kupriyanovsky V., Pokusaev O., Kupriyanovsky Y. Robots, autonomous robotic systems, artificial intelligence and the transformation of the market of transport and logistics services in the digitalization of the economy. International Journal of Open Information Technologies. 2018. Vol. 6. no.4

Boshqa tomondan, bu omillar temir yo‘l transportining nafaqat avtomobil transporti, balki havo transporti (tezlik xususiyatlari va xavfsizligining rivojlanishi tufayli) va hatto quvurlar bilan raqobatini kuchaytirishi mumkin. Raqamlashtirish sharoitida bozorning potensial yangi ishtirokchilarini e‘tiborsiz qoldirib bo‘lmaydi.

Transportdagi raqamli texnologiyalar iqtisodiyotning boshqa sohalariga - ishlab chiqarish, metallurgiya, IT, savdo, umumiy ovqatlanish, reklama va hokazolarga ta'sir ko'rsatadi. Boshqa sohalaridagi kompaniyalar bilan hamkorlik bunday simbiozdan ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ammo u raqobat muhitida jamoat farovonligiga noaniq ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan ba'zi xavflarga ham ega bo'lishi mumkin.

**Xulosa va takliflar.** Transport xizmatlarining rivojlanishi iqtisodiy infratuzilmani rivojlantirish va aholining harakatchanligini oshirishga xizmat qilmoqda. Transport globallashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi, bu ko'plab mamlakatlarning iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishiga olib keldi. Transport xizmatlari tizimini diversifikatsiya qilish va rivojlantirish tovar ishlab chiqarish va aylanmasini kengaytirish va faollashtirishning asosiy shartiga aylandi.

Transport xizmatlari sanoatida yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etishga investitsiyalar umuman iqtisodiy rivojlanishni, xususan, transport infratuzilmasini rivojlantirishni rag'batlantiradi. Xo'jalik subyektlari o'rtasida iqtisodiy ayriboshlash intensivligi oshib bormoqda, savdo-iqtisodiy aloqalar o'rnatilmoqda, shu jumladan uzoq masofalarda savdo-iqtisodiy zonalar shakllantirilmoqda, tranzaksiya xarajatlari va bozorga kirishdagi to'siqlar kamaymoqda, bilvosita ammo iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shunday qilib, transport sanoati jahon iqtisodiyotini rivojlantirishning eng muhim infratuzilmasi bo'lib, uni optimallashtirish jahon ishlab chiqarishi va savdosi samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Birinchiidan, raqamli texnologiyalarga o'tish munosabati bilan raqamli xavfsizlikni ta'minlash, aniq va muhim ma'lumotlarga tashqi kirishdan himoyalash, ayniqsa, tijorat sirlari, ishlab chiqarish sirlari va texnologiyalari haqida gap ketganda, zarurat ortib bormoqda.

Ikkinchiidan, ma'lum texnologiyalarga bog'liq bo'lish IT-sanoatiga aloqador bo'lmagan firma (masalan, transport kompaniyasi) raqamli xizmatlarni rivojlantirish bilan shug'ullanadigan mutaxassislariga qaram bo'lib qolganda "tovlamachilik" holatini keltirib chiqarishi mumkin.

Uchinchiidan, temir yo‘l transporti va havo transporti kabi transport bozorlarida o‘z manfaatlarini lobbi qilish uchun yuqori salohiyatga ega yirik o‘yinchilar mavjud bo‘lib, bu sohadagi tartibga solish siyosatini sezilarli darajada buzadi. Kichik kompaniyalar nafaqat o'zgaruvchan qonunchilik bazasiga moslashishga, balki yirik korporatsiyalarni quvib o'tishga urinish uchun rivojlanish uchun, katta mablag' sarflashga majbur. Biroq, bunday kichik transport kompaniyalari talabning aniq sohalariga (masalan, aviatsiya sanoatidagi arzon aviakompaniyalar) qaratilgan maxsus xizmatlarni joriy etishda katta muvaffaqiyatga ega.

Transport xizmatlarini raqamlashtirishning raqobat muhitiga ta'siri ko'p qirrali bo'lishi mumkin: bir tomondan, texnologiya butunlay yangi kompaniyalarga yo'l ochadi, ular hatto o'zlarining real kapitaliga ega bo'lmashligi mumkin, lekin faqat katta investitsiyalarni talab qilmaydigan, katta auditoriyani jalb qila oladigan qulay dasturiy ta'minotga ega. Boshqa tomondan, sanoatning e'tibori shunday o'zgarishi mumkinki, hozirda kichik parkga ega bo'lgan "o'rta" transport kompaniyalari kelajakda samarasiz bo'lib qolishi mumkin.

<p><b>Дж.Хайдаров</b></p> <p><b>Повышение эффективности использования транспортных услуг</b></p> <p><b>Аннотация:</b> В данной статье рассматривается сущность транспортных услуг и основные проблемы рынка в современных экономических условиях. Также выявлены основные тенденции развития рынка транспортных услуг.</p> <p><b>Ключевые слова:</b> транспортные услуги, цифровые транспортные услуги, качество транспортных услуг, экономический механизм, инновации, эффективность, инфраструктура.</p>	<p><b>J.Haydarov</b></p> <p><b>Increasing the efficiency of use of transportation services</b></p> <p><b>Abstract:</b> This article examines the nature of transport services and the main problems of the market in modern economic conditions. Also, the main trends in the development of the transport services market have been identified.</p> <p><b>Keywords:</b> transport services, digital transport services, quality of transport services, economic mechanism, innovation, efficiency, infrastructure.</p>
--	---

ISSN 2091-5187

∞ “СЕРВИС” ∞

Журнал Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти таҳририят  
бўлимида нашрга тайёрланди.

07.09.2023 йилда теришга берилди. 22.09.2023 йилда босишга рухсат этилди.  
Офсет босма қоғози. Қоғоз бичими 60x84<sub>1/8</sub>. “Times” гарнитураси. Офсет  
босма усули. Шартли босма табоғи 15,76. Ҳисоб-нашриёт  
табоғи 13,6. Адади 100 нусха. Буюртма № 0074А/23.

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институтининг  
матбаа бўлимида чоп этилди.  
Лицензия № 025316.  
Реестр № Х-119112.

Манзил: Самарқанд шаҳри, Шохрух кўчаси, 60-уй.

© Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, 2023